

РОЛЬ ЕТНОХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ольга Пуцик

Інститут мистецтв Київського педагогічного університету імені Бориса Грінченка,

Анотація:

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття «етнохудожня культура» та інших пов'язаних із ним термінів. Розглянуто етнохудожню культуру як синтез двох культур: етнічної та художньої. У контексті етнокультури виявлено вплив традиційних народних засобів на розвиток особистості. Розкрито роль етнохудожньої культури в діяльності майбутнього вчителя музики та суспільства загалом. Визначено шляхи формування етнохудожньої культури в майбутніх учителях музики освітніх закладів.

Ключові слова:

етнос, етнічна культура, художня культура, етнохудожня культура, творча діяльність, майбутній учитель музики.

Аннотация:

Пуцик Ольга. Роль этнохудожественной культуры в развитии личности будущего учителя музыки как педагогическая проблема.

В статье проанализированы различные подходы к определению понятия «этнохудожественная культура» и других, связанных с ним терминов. Рассмотрена этнохудожественная культура как синтез двух культур: этнической и художественной. В контексте этнокультуры выявлено влияние традиционных народных средств на развитие личности. Раскрыта роль этнохудожественной культуры в деятельности будущего учителя музыки и общества в целом. Определены пути формирования этнохудожественной культуры у будущих учителей музыки в образовательных заведениях.

Ключевые слова:

этнос, этническая культура, художественная культура, этнохудожественная культура, творческая деятельность, будущий учитель музыки.

Resume:

Putsyk Ol'ga. Role of ethnic and artistic culture in development of the future music teacher personality as a pedagogical problem.

In the publication various approaches towards defining the notion of ethnic and artistic culture and other terms related to it have been analyzed. Ethnic and artistic cultures as synthesis of two cultures are considered. In the context of ethnic culture the author demonstrates the influence of traditional folk facilities on the development of personality. The role of ethnic and artistic culture is exposed in the activity of a future music teacher and society on the whole. The ways of ethnic and artistic formation of culture of a future music teacher in educational institutions have been determined.

Key words:

ethnic community, ethnic culture, artistic culture, ethnic and artistic culture, creative activity, future teacher of music.

Постановка проблеми. Деструктивні процеси, що відбуваються в ціннісних орієнтирах нашого суспільства, зумовлюють загострення проблеми етнічної, національної свідомості в житті кожного громадянина. За таких умов у вітчизняних освітніх закладах виникає необхідність активізації педагогічної роботи, спрямованої на виховання молоді як носія цінностей і традицій свого народу. Як зазначає А. Донцов, учитель має уособлювати в собі інтелектуальний, найбільш прогресивний морально-духовний і соціокультурний потенціал майбутнього українського суспільства. Від того, яку світоглядну й ціннісно-моральну орієнтацію отримують студенти педагогічних спеціальностей в умовах вузівської освіти, залежить розвиток демократичних державотворчих процесів [4, с. 9].

Сучасний педагогічний процес передбачає впровадження особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання молоді, метою яких є збагачення учнів досвідом творчості, формування духовного світогляду, розвиток самостійного мислення, глибоко індивідуального гуманістичного сприйняття навколишньої дійсності. Окреслені тенденції освіти підсилюють значення викладання мистецьких дисциплін, зокрема музики, як могутнього чинника виховання творчої етнокультурної особистості. Необхідність переорієнтації педагогічного процесу на розвиток індивідуальності учня передбачає відповідне переосмислення позиції вчителя музики як керівника навчально-виховного процесу в музично-творчому колекти-

ві. Тому особливе місце в цій справі посідає проблема педагогічної та методичної підготовки майбутніх учителів музики в умовах етнохудожньої культури як важливого органічного компонента морально-етичної, духовної та національної культури в розвитку дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як з'ясовано, у науковій педагогічній літературі висвітлювалися різні аспекти підготовки вчителя музики: дидактичний (Л. Арчажникова, Н. Тимошенко, О. Ростовський, Л. Хлебникова, В. Шульгіна); культурологічний (О. Рудницька, О. Щокколова), аксіологічний (В. Сластьонін, А. Щербакова, Г. Падалка, В. Петрушин та ін.). Сучасні педагогічні концепції художньо-естетичного розвитку майбутніх учителів музики у своїх наукових працях висвітлювали І. Зязюн, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалка, О. Щокколова. Систему методичної підготовки майбутніх учителів науковці пов'язують із розв'язанням багатьох проблем музичної педагогіки: поєднанням виконавського та методичного компонентів професійної підготовки студента (Л. Василенко, Н. Гажим, М. Моїсеєва); розвитком професійної активності майбутнього вчителя музики (С. Костянян), його професійного мислення (О. Куликович), самостійності (Р. Джердimalієва), творчих якостей (Л. Бамбурова), професійних інтересів (В. Яконюк) тощо. Значення народної культури у формуванні духовного світу молодої людини розкрито у працях таких педагогів, як К. Ушинський,

В. Сухомлинський, мистецтвознавців – О. Костюка, І. Ляшенка, фольклористів – А. Іваницького, Л. Кулаковського та інших. Вони наголошували на необхідності глибокого вивчення народного мистецтва, на важливості дослідження його природи та специфічних рис, на аналізі його взаємозв'язку з історією суспільства. Питання етнічної психології розкрито в публікаціях В. Агеєва, В. Криська, В. Мухіної, В. Павленко, С. Тагліна, В. Тишкова та ін. Педагогічні підвалини формування національної та етнохудожньої культури особистості обґрунтовано в дослідженнях сучасних науковців І. Беха, О. Вишневського, І. Зязюна, О. Савченко, О. Сухомлинської, Г. Філіпчука та інших.

Підготовка студентів є одним із найважливіших завдань педагогічного вишу. Вона зумовлена як професійними вимогами – необхідністю формування в майбутніх учителів організаційно-методичних навичок для залучення молодого покоління до невичерпної скарбниці свого народу, так і необхідністю розв'язання проблем сьогодення, пов'язаних із навчанням і вихованням школярів. Однак, як свідчить сучасний досвід виховання й аналіз наукових праць, значний науковий потенціал національної культури недостатньо використовується в педагогічному процесі освітніх музичних закладів, з боку педагогів не приділяється належної уваги формуванню в майбутніх учителів музики етнохудожньої культури.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в аналізі проблематики впливу етнохудожньої культури на особистість майбутнього вчителя музики та визначенні галузей етнохудожньої діяльності в майбутній педагогічній практиці студента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб розкрити значущість складного та поліфункціонального терміна «етнохудожня культура», доцільно на початку розкрити суть таких понять, як «етнос», «етнічна культура», «художня культура», «етнохудожня культура».

Так, М. Єшич визначає етнос як своєрідну спільноту, яка сформувалася у процесі історичного розвитку і яка об'єднує певну сукупність людей на основі їхньої мовної або соціокультурної спорідненості, незалежно від того, чи вони мешкають компактно на якійсь чітко визначеній території, чи проживають у віддалених один від одного місцях, зокрема й на теренах різних держав [6, с. 251].

Поняття «етнічна культура» З. Сікевич визначає як сукупність загальних етнічних символів, які засвоюються та інтеріоризуються людьми завдяки спільній мові, єдиному історичному минулому, сталим традиціям, ритуалам і звичаям [7, с. 182]. В етнологічному словнику етнічна культура розглядається як сукупність цінностей, віру-

вань, традицій і звичаїв, якими керується більшість членів певного суспільства; такий вид культури називається панівною, або домінантною [1].

Науковці зазначають, що саме за допомогою залучення молодих людей до здобутків етнічної культури відбувається набуття ними накопиченого народом соціального досвіду, оволодіння відповідними національними цінностями, традиціями, ідеалами, нормами поведінки тощо. Наголошуючи на важливості залучення молоді до національних традицій, К. Ушинський рекомендував ознайомлювати її з фольклорними творами, оскільки вони допомагають пізнавати ту чи іншу грань народного життя, є джерелом моральності у вихованні молодого покоління, оскільки в них, як у дзеркалі, відобразилися всі сторони життя народу: домашня, родинна, польова, лісова, суспільна, його потреби, звички, погляди на природу, на людей, на значення всіх явищ життя. Цей педагогічний погляд поділяв і відомий український діяч, композитор К. Стеценко, стверджуючи: «На перлах багатой народної української творчості, на її думках та піснях повинні насамперед виховувати себе вчителі української школи; збірники цієї народної творчості повинні бути в них під руками, щоб на їх вічно прекрасній красі будувати виховання дітей... Дайте в українській народній школі якомога більше місця українській народній пісні» [2, с. 144.]. Але для повного розкриття етнопідготовки майбутнього вчителя музики однієї народнопісенної творчості замало. Ми пропонуємо звернутися до художньої культури, яка інтегративно виражає музичну, театральну, словесну творчість загалом. Так, на думку відомого науковця М. Кагана, художня культура являє собою сукупний спосіб і продукт самостійного виду людської діяльності – художньої. Автор уточнює, що цей вид культури охоплює усі галузі художньої діяльності: музичну, словесну, театральну тощо; усі процеси, що пов'язані з вищеозначеними видами діяльності (створення, збереження, поширення, сприйняття, оцінювання, вивчення художніх творів), а також процеси, що забезпечують успішне функціонування художньої культури – виховання художників, критиків, мистецтвознавців, організаторів художнього життя [5]. Основою художньої культури є творча діяльність людини, пов'язана з мистецтвом. Людина творить культуру й водночас використовує її як засіб власного розвитку. Творчі можливості особистості виявляються в природних схильностях, естетичних ідеалах, емоційних переживаннях. Ось чому художня культура є невіддільним складником підготовки вчителя музики – творчої особистості, яка в майбутньому допоможе самореалізуватися у творчості своїм вихованцям.

Особливе місце в системі художньої культури належить етнохудожній культурі. Уточнюючи

своє бачення суті етнохудожньої культури, науковці визначають її як інтегральне утворення особистості, яке охоплює етнохудожні потреби, культурні інтереси, духовні цінності, здібності, знання, уміння й навички людини в галузі культури й мистецтва свого народу, необхідні для збереження, розвитку етносу, вітчизняної та світової культури [3]; багатоглибко систему створених людиною матеріальних і духовних цінностей, яка історично розвивалася в конкретних історичних умовах, а також процес самореалізації та розкриття творчого потенціалу особистості на певній території [9]; сукупність професійних знань, умінь, навичок, професійно-особистісних цінностей, які визначають підготовленість студентів до здійснення професійної діяльності на основі національних традицій і менталітету [8]; накопичення й передача молодому поколінню історичного досвіду народу для забезпечення художньо-творчої діяльності, створення матеріальних і духовних художніх цінностей, що мають не тільки національну, але й загальнолюдську значущість. Тому етнохудожня спрямованість навчального процесу має полягати в орієнтації на формування в учнів ціннісного ставлення до духовного досвіду минулих поколінь, даючи змогу особистості розвиватися в гармонії з національною та загальнолюдською культурою.

Традиційними народними засобами впродовж віків були усна народна творчість, гра, іграшка, звичаї та обряди. За їх допомогою молодому поколінню передавалися емпірично знайдені та перевірені практикою способи діяльності та поведінки. Вони «залучали» дітей до соціального середовища, спрямовували розвиток особистості. Через позитивні емоції, наочно-чутливе оформлення свят, обрядів старше покоління передавало своє розуміння навколишнього світу, формувало ціннісні орієнтації молоді. Зважаючи на це, майбутній учитель музики в умовах педагогічної та методичної підготовки повинен якомога точніше осмислити, відтворити й застосовувати повному, творчому баченню ті духовні цінності, що зберіг та передав у спадок народ. Саме через творчий синтез етнічної та художньої діяльності

майбутній учитель музики вмiло iнтегрує мiж собою рiзні види (галузі) мистецтва: дитяча хореографія i хоровий спiв, дитяча театралізація i хоровий спiв, поезія i спiв, дитячі ігри тощо.

На основі аналізу наукових літературних джерел i результатів власного практичного педагогічного досвіду нами було розроблено шляхи формування етнохудожньої культури в майбутніх учителів музики, а саме:

– проведення систематичних лекцій, лекторіів, круглих столів, бесід на етнохудожню тематику для забезпечення засвоєння студентами музично-педагогічного факультету необхідних уявлень, знань i вмiнь;

– стимулювання відвідування студентами етномузеїв, виставок художніх виробів, ярмарків, організованих етнічних свят, концертів у народному стилі, перегляд етнічних передач тощо, що сприятиме ознайомленню з кращими зразками етнохудожньої культури, розвитку в майбутніх учителів музики гарного смаку, здатності відчувати, передавати красу в різних її проявах;

– залучення до різних видів практичної етнохудожньої діяльності, що дасть майбутнім вчителям музики змогу набути певних умінь у цій сфері, збагатити свою етнохудожню культуру, а саме: участь у концертах як етновиконавець; організатор чи помічник у проведенні етнозаходів у вищих, середніх шкільних i дошкільних закладах тощо.

Висновок. Отже, усе, викладене вище, доло змогу дійти висновку, що етнохудожня культура є цілісним особистісним утворенням, яке засвідчує набуття людиною сталих умінь у певній галузі художньої творчості (співах, танцях, виготовленні художніх виробів у народному стилі тощо), сформованість гарного художнього смаку, творчих здібностей, розвиненість здатності відчувати прекрасне. Установлено, що етнохудожня культура має також значні педагогічні резерви для духовного розвитку молодих людей, залучення їх до гуманістичних моральних та естетичних цінностей, забезпечення усвідомлення кожною особистістю своєї належності до певного народу, стимулювання її до творчого самовираження й самореалізації.

Список використаних джерел

1. Арутюнов С.А. Основы этнологии / С.А. Арутюнов. – М.: МГУ, 2007. – Вып. 1. – 696 с.
2. Булат Т. Історія української музики: в 6 т. / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М.Т. Рильського. – Т. 2.: Друга половина XIX ст. / ред. Т. Булат та ін. – К.: Наукова думка, 1989. – 464 с.;
3. Воробьева Т.П. Воспитание этнохудожественной культуры подростков в учреждениях дополнительного образования детей : авторефер. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Т.П. Воробьева. – Челябинск, 2006. – 22 с.

References

1. Arutiunov, S. A. (2007). *Fundamentals of ethnology*. Moscow: MGU. [in Russian].
2. Bulat, T. (1989). *History of Ukrainian music: in 6 vol. / AS USSR. Institute of Art Criticism, Folklore and ethnography after M.T. Ryl'skyi. – Vol. 2.: Second half of 19th century / Ed. T. Bulat and others. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].*
3. Vorobieva, T. P. (2006). *Development of teenagers' ethnic and art culture in institutions of children's additional education: synopsis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.01. [in Russian].*

4. Донцов А.В. Моральна культура вчителя. Монографія. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 240 с.
5. Каган М.С. Морфологія мистецтва. Историко-теоретичне дослідження внутрішньої структури світу мистецтв / М.С. Каган. – Л.: Мистецтво, 1972. – 440 с.
6. Сайко Э.В. Человек как субъект культуры / отв. ред. Э.В. Сайко. – М.: Наука, 2002. – 445 с.
7. Сикевич З.В. Социология и психология национальных отношений: учеб. пособ. / З.В. Синкевич. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999. – 203 с.
8. Ульянова Н.Б. Формирование этнохудожественной культуры будущего дизайнера в вузе : автореф. на здобуття наук. ступеня дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Н.Б. Ульянова. – М., 2009. – 21 с.
9. Шабанова М.Н. Формирование этнокультуры будущего учителя изобразительного искусства [Электронный ресурс] / М.Н. Шабанова. – Режим доступа: <http://scientific-notes.ru/pdf/017-30.pdf>.
4. Dontsov, A. V. (2008). *Moral culture of teacher*. Monograph. Kharkov: KNU after V. N. Karazin. [in Russian].
5. Kagan, M. S. (1972). *Morphology of art. Historical and theoretical research of the inner structure of the world of arts*. L: Iskusstvo. [in Russian].
6. Saiko, E. V. (2002). *Man as a subject of culture*. In E.V. Saiko. Moscow: Nauka. [in Russian].
7. Sikevitch, Z. V. (1999). *Sociology and psychology of national relations: study guide*. St. Petersburg: Publishing House of Mikhailov V. A. [in Russian].
8. Ulianova, N. B. (2009). *Formation of ethnic and art culture of the future designer in higher educational establishment: synopsis for the degree of Candidate of pedagogical sciences : specialty 13.00.01*. [in Russian].
9. Shabanova, M. N. *Formation of ethnic culture of the future teacher of art*. Retrieved from [<http://scientific-notes.ru/pdf/017-30.pdf>]. [in Russian].

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Пуцик Ольга Ананіївна

Київський педагогічний університет імені
Бориса Грінченка, Інститут мистецтв
вул. Воровського, 18/2, м. Київ,
Київська обл., 04053, Україна
doi: 10.7905/нвмдпу.v0i10.713

Надійшла до редакції: 17.05.2013 р.

Прийнята до друку: 26.06.2013 р.